भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव : संधी आणि आव्हाने

मुख्य संपादक

प्राचार्य डॉ. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] PUBLISHING HOUSE
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

एक सामाजिक तथ्य मानले असून, त्याच्यामते आत्महत्या हा सामाजिक एकीकरणाच्या अभावाचा परिणाम आहे. म्हणून सामाजिक दृष्टीकोणातून शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येचा शोध घेण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत संशोधन पेपरमधून केला आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे -

1) ग्रामीण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्याबाबतच्या सामाजिक आणि आर्थिक कारणांचा शोध घेणे.

2) ग्रामीण शेतकरी आत्महत्येच्या समस्येवर उपाय योजना सुचविणे.

गृहितके :

1) ग्रामीण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या सामाजिक आणि आर्थिक कारणांनी होतात.

2) ग्रामीण शेतकऱ्याच्या आत्महत्या थांबविण्यासाठी विविध उपाय योजनांची आवश्यकता आहे.

संज्ञाचा अर्थ :

शेतकरी -

शेतकरी ही व्यापक संज्ञा असून त्यामध्ये कृषीयोग्य जमिनीवर शासकीय नियमानुसार मालकी असणाऱ्या सर्व व्यक्तिचा समावेश होतो. तसेच दुसऱ्यांची शेतजमीन भाडेतत्त्वावर कसण्यासाठी केली असेल तर त्याची शासकीय कार्यालयामये नोंद असणे आवश्यक आहे. त्याशिवाय त्याला शेतकरी म्हणता येणार नाही.

आत्महत्या -

सर्वसामान्यपणे आत्महत्या हे समाजविरोधी आणि कायद्याविरोधी कोणत्याही व्यक्तीचे कृत्य होय. पण या कृतीला व्यक्तीची स्वतःची संमती असते. एमिल दरखिमच्या मते, "आत्महत्या

सन 2003 पासूनच्या दहा वर्षातील ग्रामीण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या :

वर्ष	ग्रामीण आत्महत्या केलेल्या शेतकऱ्यांची संख्या
2004	4147
2005	3926
2006	4453
2007	4238
2008	3802
2009	2872
2010	3141
2011	3331
2012	3786

समाजातील प्रत्येक व्यक्तीला स्वत:चा जीव सांभाळावाच वाटतो. आपणास अधिकाधिक दिवस जीवन जगता यावे यासाठी तो सतत धडपडत असतो. पण ग्रामीण शेतकरीच अधिक आत्महत्या का करतो? त्यांना जीव प्रिय नाही का? असा प्रश्न निर्माण होणे साहजिक आहे. यासाठीच शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येच्या कारणांचा शोध घेणे क्रमप्राप्त ठरते.

अलिकडच्या काळात इतर विविध सामाजिक समस्या बरोबरच आत्महत्या ही एक प्रमुख सामाजिक समस्या ठरताना दिसते. कारण शेतकऱ्यांची आत्महत्या हा विपरीत सामाजिक परिस्थितीचाच परिपाक ठरतो. म्हणून शेतकऱ्याला आत्महत्येस प्रवृत्त करणारी तेथील सामाजिक परिस्थिती असून त्याचे मूळ सामाजिक आणि आर्थिक स्थितीमध्ये आहे. एमिल दरखिमनेही समाजशास्त्रामध्ये आत्महत्येला

आत्महत्येची सामाजिक कारणे :

ग्रामीण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येस काही सामाजिक कारणेही कारणीभूत ठरतात. त्यातील प्रमुख सामाजिक कारणे खालीलप्रमाणे :

1) शेतकऱ्यांतील व्यसनाधिनता
2) खोटी प्रतिष्ठा
3) आजार, अज्ञान आणि दैववाद
4) शिक्षणाची कमतरता
5) अतिरिक्त अपत्यांची संख्या
6) कौटुंबिक जबाबदाऱ्या
7) अंधश्रद्धा
8) अल्पभूधारक शेतकऱ्यांचे वाढते प्रमाण
9) असंतुलित कौटुंबिक संबंध
10) कृषी व्यवसायाचे वाढते परावलंबित्व
11) खासगी सावकारी
12) शेतजमिनीचे विभाजन

आत्महत्या : उपाय योजना :

ग्रामीण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या थांबविण्यासाठी उपाय-योजनांची आवश्यकता निर्माण झाली. शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येवरील प्रमुख उपाय-योजना खालीलप्रमाणे :

1) शेतकऱ्यांच्या शेतमालाला भाव
2) सिंचनाच्या सुविधांची उपलब्धता
3) शेतीपूरक व्यवसायांची निर्मिती
4) कर्जातील सूट व सवलत
5) उत्पादनावर आधारित शेतीमालाला भाव
6) शिक्षणाच्या सोई सुविधा

या संज्ञेचा वापर हा अशा प्रकारच्या व्यक्तीच्या कोणत्याही संदर्भात वापरला जातो ज्या क्रियेचा सकारात्मक वा नकारात्मक क्रियेच्या शेवट झाल्याच्या मृत्यूत होत असतो "

आत्महत्येची आर्थिक कारणे -

१. ग्रामीण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येस विविध प्रकारची आर्थिक कारणे प्रमुख ठरतात ती खालीलप्रमाणे

२. नवीन आर्थिक धोरणामुळे शेतकऱ्यांच्या सबसिडीतील झालेली घट

३. शेतीमालाला योग्य बाजारभावाचा अभाव

४. शेतकऱ्यांचा कर्जबाजारीपणा

५. निसर्गाचा लहरीपणा

६. भौतिक सोयी-सुविधांचे आकर्षण

७. सिंचनाच्या तुटपुंज्या सुविधा

८. व्यापारी व दलालांकडून होणारी लूट

९. मजूरीचे वाढते दर आणि मजूरांची कमतरता.

१०. वाढता खर्च आणि कमी रोजगार उत्पन्न

११. बिगर कृषी क्षेत्रातील संधीचा अभाव

१२. प्रक्रिया उद्योगांची कमतरता

१३. व्यवहारिक ज्ञानाचा अभाव

१४. लघु आणि जोडधंद्याची कमतरता

१५. दर्जेदार बी-बियाणे, खते व अवजारांची कमतरता

१६. विजेचा तुटवडा

१७. शासकीय योजनांचा अभाव

१८. शासकीय धोरणातील उदासिनता

7) विविध शासकीय योजनांची अंमलबजावणी
8) शेतकऱ्यात आर्थिक जागृती करणे.
9) शेतीविषयक तंत्रज्ञानाचा विकास
10) कुटुंबाची सदस्य संख्येवर मर्यादा
11) उत्पन्न आणि खर्च यात समन्वय
12) शेतीमालाला योग्य भाव
13) शेतकऱ्यातील व्यसनमुक्ती
14) इतर क्षेत्रात रोजगाराच्या संधी
15) शेतकऱ्यांच्या मुलांसाठी मोफत शिक्षणाच्या सोयी-सुविधा
16) शेतीला व्यवसायाचा दर्जा
17) व्यावसायिक शिक्षणाची पूर्तता
18) अन्नधान्य वितरण व्यवस्थेतील समानता

समारोप :

आधुनिक काळातील 'शेतकरी आत्महत्या' ही ग्रामीण समूह आणि दुष्काळी समस्या बनली असून यासाठी विविध घटक कारणे कारणीभूत आहेत. म्हणून एका क्षेत्रामध्ये बदल होऊन चालणार नाही. तर ग्रामीण शेतकऱ्यांचा सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने विविध उपाय-योजना होणे गरजेचे आहे. निसर्ग,समाज व्यवस्था, शासकीय धोरण, बदलता आर्थिक परिस्थिती आणि होणारे सामाजिक परिवर्तन याचा परिणाम म्हणजे, 'शेतकरी आत्महत्या' होय. शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येवर विविध उपाययोजना करून त्या प्रकारची बंद करणे आवश्यक आहे. यासाठी एक शासनाला [illegible] करून चालणार नाही. म्हणून शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येच्या [illegible] समस्येचा एक घटक म्हणून त्यांना परिवर्तनाच्या आणि विकासाच्या प्रवाहामध्ये आणण्याची [illegible] आपण सर्वांची आहे. त्यासाठी समाजाच्या सर्व स्तरातून [illegible] व शासनाच्या विविध योजनांच्या माध्यमातून ग्रामीण शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येचे प्रमाण [illegible] कमी होण्यास मदत